

УДК 821.161.10.

Г. ПІХТ
(Бремервьорде, Німеччина)

НАВЧАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті йдеться про термінологію як навчальну дисципліну підготовки фахівців-термінологів у північноєвропейських країнах. Описано навчання термінологів у Політехнічному інституті Кельна.

Ключові слова: фахова мова, навчання, термінологія.

Вступ. Термінологія та фахова мова, або мова спеціального призначення, так тісно взаємопов'язані, що провести межу між ними у професійному спілкуванні практично неможливо. Хоча існували спроби дослідити відмінності між фаховою мовою та термінологією, обидва терміни нерідко вважали синонімами. Проте сьогодні такий погляд уже застарів. З іншого боку, також спростовано думку щодо перебільшення ізольованості термінів та розуміння термінології як вузькогалузевої “автономної” дисципліни. Крім того, уявлення про термінологію як вузькогалузеву лінгвістичну дисципліну надто обмежене. Див. рис. — Термінологія в системі інших галузей знань (за Г. Лауреном) [2].

Розуміння термінології як предмета навчальної програми, як прикладної дисципліни підготовки професійних кадрів та як галузі наукових досліджень не вичерпує всього її змісту. Графічно термінологію можна представити як систему суміжних із нею дисциплін і галузей знання у вигляді схеми (див. рис.).

Внутрішнє коло символізує термінологію як науку, навкруги якої розміщені суміжні галузі знання. Можна зробити висновок, що термінологічна наука є еkleктичною дисципліною, але це неправильно, тому що поділ термінології на дрібніші підгалузі, що співвідносяться з нею, викличе потребу в їхніх власних теоріях. У зовнішньому колі представлено кілька прикладних дисциплін та сфери їх застосування.

Практичне значення термінології видається важливим, якщо йдеться про навчання, коли термінологію вводять у навчальні курси як частину загального знання з відповідних дисциплін.

Розкрити особливості навчання термінології в різних країнах світу в короткій статті навряд чи можливо, тому обмежимося оглядом західно- та північноєвропейських країн.

© Г. ПІХТ, 2011

Віхи розвитку. Ранні праці, присвячені фаховій мові та економічній лінгвістиці [4; 8], досить чітко визначили роль термінології, і вже на цьому етапі теоретичного осмислення були закладені положення та підходи, які пізніше стали підґрунтям для загальної теорії.

Безумовно, лексикографія зробила цінний внесок у термінознавство завдяки працям Л. Шломанна, який систематизував попередні знання, що стали підґрунтям для сучасної термінологічної науки [12, с. 153].

Основоположниками термінології як наукової дисципліни вважають російського філолога Д. С. Лотте, латвійця Е. К. Дрезена та австрійця Е. Вюстера. Варто зауважити, що всі троє були інженерами, а Е. Вюстер і Е. К. Дрезен — ще й есперантистами. Ніхто з них не мав філологічної освіти, але це аж ніяк не виключає обізнаність із лінгвістикою та проблемами професійного спілкування тією чи тією мовою.

Подальший значний внесок у розвиток термінології до Другої світової війни зробила функціональна лінгвістика, яку розробляла Празька лінгвістична школа.

Після Другої світової війни в окремих країнах уперше було вироблено основні принципи стандартизації термінів. Поряд із цим розвивалися й теоретичні основи термінології як наукової дисципліни. Так, Е. Вюстер прочитав цикл лекцій із теорії термінології у Віденському університеті на початку 70-х рр. минулого століття. У 1979 р. (за два роки по його смерті) ці лекції вийшли друком. У них були закладені теоретичні підвалини для термінологічних досліджень і навчання термінології.

Термінологія в системі інших галузей знань (за Г. Лауреном)

Хоча у 60-х рр. минулого століття уже практикували вивчення термінології у формі окремих курсів, особливо для співробітників великих центрів перекладу, однак у той час ще рано було говорити про наукове підґрунтя такого навчання. У 60–70-х рр. минулого століття значно зріс інтерес до вивчення фахових мов у процесі підготовки професійних і технічних викладачів-практиків, зокрема, в економічних коледжах та бізнес-школах. Термінологія набула набагато більшого значення як необхідний компонент фахової освіти та професійного спілкування [1]. (Короткий огляд цього питання див. [6]).

Північноєвропейська модель. У північноєвропейських країнах у 1976 р. була заснована лінгвістична організація NORDTERM як центр вивчення термінології для всіх, хто цікавився цим питанням. Першим і найбільш актуальним завданням постало навчання термінології у північноєвропейському регіоні. Основними завданнями цієї організації було ознайомлення викладачів та дослідників із різних країн із практикою термінологічного навчання, яка існувала на той час уже понад 40 років, з одного боку, та забезпечити підготовку кадрів на ґрунтовніших теоретичних засадах, що спираються на наукові дослідження, з другого боку, з метою забезпечення навчальних закладів надійною методологічною базою у довгостроковій перспективі.

Для досягнення цієї мети у 1978 р. був проведений 14-денний семінар на базі школи-інтернату, який зібрав 25 учасників із Данії, Норвегії, Швеції та Фінляндії. Серед учасників були лінгвісти, фахівці з професійного спілкування, документознавці, інженери та керівники центрів перекладу. Переважно це були фахівці з північних країн та країн далекого зарубіжжя, зокрема Німеччини та Австрії. Основна увага приділялася лекціям із різних питань, підкріплених вправами в групах. Для закріплення набутих знань і навичок у відповідних групах розробляли різні проекти з навчання термінології. Чимало часу було присвячено обговоренню в групах під керівництвом одного з доповідачів. Цей семінар сприяв створенню товариства фахівців різних професій, яких цікавлять проблеми термінології, а контакти, які вони зав'язали під час роботи на семінарі, сприяли подальшим науковим дослідженням і викладацькій роботі в кожній окремій країні.

Після першого семінару проводилися аналогічні семінари в 1982 р. у Фінляндії, у 1985 р. — в Данії й у 1990 р. — у Фінляндії, після чого з'ясувалося, що є набагато більше охочих узяти в них участь.

NORDTERM і сьогодні є базовою організацією північноєвропейських країн, яка проводить відкриті семінари з термінології раз на два роки в одній із цих країн за програмою, що складається з трьох частин. Один день зазвичай присвячений навчанню, два дні — обговоренню теоретичних та практичних результатів досліджень, і останній день — організаційним питанням (огляд діяльності NORDTERM див. [7]).

Мета навчання. Навчання термінології передбачає розв'язання таких основних завдань: перше — оволодіння теоретичними основами термінології як науки, без якої неможливе якісне практичне навчання, і друге — спеціалізована діяльність з унормування та стандартизації, оброблення даних в організаціях та компаніях, планування та гармонізація термінології, ство-

рення термінологічних баз даних тощо. Ще одним видом діяльності в цій галузі є розроблення дидактичних та навчальних матеріалів із вивчення термінології, коли навчання термінології відбувається у межах інших навчальних курсів, наприклад, у підготовці редакторів або синхронних та технічних перекладачів.

Товариство термінологів німецької мови підготувало документ, у якому викладені обов'язки термінологів [10]. Цей документ можна використовувати як керівний принцип для планування та розроблення навчальних курсів із термінології, тому що в ньому накопичено досвід термінологів-практиків. У цьому плані корисною є також стаття “Сім стовпів термінології” [5], в якій розроблено принципи планування навчання термінології.

Питання, пов'язані з першим завданням. Основою термінологічної теорії є:

- упровадження термінології у професійне спілкування, проілюстроване відповідними моделями й прикладами у працях Б. Л. Хоффмана [1];
- поняття й терміни як одиниці знання, способи їх утворення в різних галузях та динамічний розвиток у часі (життєвий цикл терміна);
- форми репрезентації понять — як вербальні, так і невербальні. До перших належать: терміни й терміноутворення, синонімія, омонімія, полісемія та еквівалентність, дефініції, пояснення й опис, фахова фразеологія. Другі містять усі різновиди репрезентації концептуальних уявлень (фотографії, малюнки, графіки та ін.);
- порядок знань. Систематизація термінопонять, що відрізняється від традиційної лексикографії, де переважає алфавітний порядок подання термінів. Для ситематизації знань потрібно розкласифікувати поняття за галузями й показати зв'язки між ними. Для цього необхідна тісна співпраця з різними фахівцями;
- термінографія. Щоб зробити термінологію доступною для широкого загалу, необхідно оволодіти основами термінографії, незалежно від того, в якому форматі представлені зібрання термінів — у вигляді книги або у формі термінологічних баз даних. Бажано вивчати лексикографію та термінографію в порівнянні;
- термінологічні методи аналізу. Тут обумовлюється увесь процес проведення термінологічного проекту від самого його початку. Усі попередні пункти взаємодіють один з одним і створюють методологічну єдність.

Питання, пов'язані з другим завданням. Ці питання здебільшого сприяють спеціалізації в галузі термінології. Вони можуть, як уже зазначалося, бути основними етапами в практичній роботі термінолога в наукових дослідженнях або в навчанні. До них належать:

- розроблення національних і міжнародних стандартів, рекомендацій та приписів;
- планування термінології, проектування, розроблення, впровадження та забезпечення умов дотримання норм термінології на різних рівнях (підприємства, організації, національні установи);
- створення термінологічних баз даних, а саме: електронне оброблення даних, оцінювання та вибір систем, добір відповідних елементів даних із певною метою, формат, дизайн, тестування;

• управління термінологією, враховуючи той факт, що термін іноді інтерпретують по-різному, часто використовують для опису практичної роботи з термінологією на підприємствах і в установах, де головним моментом є оброблення, актуалізація та управління термінологією, необхідні для внутрішнього й зовнішнього професійного спілкування на різних рівнях (регістрах) і в різних умовах [9];

• локалізація програмного забезпечення в термінології [11];

• управління проектами за такими темами досліджень:

1. Термінологія і філософія науки.

2. Термінологія і наукова теорія.

3. Термінологія та соціолінгвістика.

4. Онтологія термінології.

5. Невизначене та визначене у термінології.

6. Історичний розвиток термінології.

7. Термінологічні школи — спільне та відмінне [3].

8. Дипломні роботи й дисертації з термінології: вимоги, положення, критерії оцінки.

Навчальний матеріал. Як уже було зазначено в підрозділі “Віхи розвитку”, системне навчання термінології упроваджено порівняно недавно. Перший ґрунтовний (з опорою на теорію) підручник німецькою мовою під назвою “Основи термінології та термінологічної лексикографії” Е. Вюстера вийшов друком у 1979 р. [13]. Він розрахований на підготовленого читача, а саме на студента-початківця. Потреба в таких навчальних матеріалах, написаних різними мовами, була задоволена лише на початку 80-х рр. і стала поштовхом, наскільки мені відомо, для створення серії підручників західноєвропейськими мовами, таких як німецька, англійська, французька, іспанська, каталонська, фінська, данська.

Поруч із різними підручниками існують практичні посібники, призначені для закріплення лекційного матеріалу. Лише деякі з них містять вправи та вказівки до них. Найчастіше викладачі самостійно розробляють завдання і вправи для своїх студентів, які відповідають меті навчання з курсу термінології [13]. Підручники та посібники задовольняють потребу, пов’язану з предметною галуззю першого завдання.

Для виконання другого завдання навряд чи існує багато підручників, які б відповідали всім вимогам. Отже, й викладачам, і студентам доводиться звертатися до монографій та наукових статей. Перевага такого підходу полягає в тому, що цей матеріал часто є актуальнішим, ніж підручник, навіть якщо він постійно оновлюється, що буває надзвичайно рідко.

Навчання термінології у Політехнічному інституті Кельна. Після впровадження Болонської моделі освіти (ступінь бакалавра і магістра) для навчання термінології стало очевидним, що воно повинно відповідати новим умовам і розширити спектр навчальних курсів із термінологічним компонентом.

Інститут перекладу та міжмовної комунікації (ІПМК) Політехнічного інституту Кельна з 2002 р. пропонує дві програми на ступінь бакалавра, а саме:

- міжмовна комунікація (6 семестрів);
- мова й економіка (8 семестрів, зокрема один рік навчання в Англії та один рік у Франції чи Іспанії).

В обох програмах викладають основні теоретичні й практичні курси з термінології, які дозволяють опанувати основи термінології й одночасно забезпечують умови для подальшого навчання за програмою магістратури (МА). Зміст навчальних програм із термінології на ступінь бакалавра практично ідентичний.

У подальшому пропонують три національні програми на здобуття ступеня магістра, а саме: усний переклад та спеціальний (технічний) переклад.

Усі магістерські програми розраховані на 4 семестри.

На перших двох курсах відбувається поглиблене вивчення термінології з конкретної галузі знання та практичні дослідження за умов збалансованості теоретичної і практичної частин курсу. По-перше, студенти набувають теоретичних знань під час лекцій та в процесі підготовки до семінарів із теорії термінології, по-друге, поглиблюють знання й набувають потрібних навичок під час практичних занять з усного та письмового перекладу з професійними перекладачами та фахівцями з технічного перекладу за окремими тематичними розділами. Завдяки цьому досягається баланс між практикою та солідною теоретичною підготовкою, що має важливе значення для надання якісних професійних перекладацьких послуг.

Особливістю навчання, якої досі немає в жодному університеті або коледжі світу, є майстер-класи, введені до магістерської програми за спеціальністю “термінологія та міжмовна комунікація”. Цей курс навчання був запропонований, починаючи з зимового семестру 2006/07 навчального року, спеціально розроблений для професійних перекладачів з окремих галузей знань і може започаткувати подальшу роботу з розроблення курсів для мовного технолога, спеціаліста ІТ-перекладача та локалізатора програмного забезпечення.

Після перших двох курсів магістратури студенти вивчають теоретичні аспекти термінології, проводять наукові дослідження, в яких особливо зацікавлено увагу на прийомах та способах перекладу термінів. Теоретичні та практичні аспекти поєднують у термінологічних проектах, що є передумовою для їх виконання. Подальше поглиблення знань досягається за рахунок мінімального обов’язкового 6-тижневого стажування в державних установах, бізнесових організаціях чи на підприємствах та написання магістерських дисертацій. Завершення цього курсу дає підстави для продовження навчання в докторантурі.

Магістерська програма з термінології “мовні технології” є одним із небагатьох всесвітньо відомих університетських курсів, де враховано напрацювання з термінології Ради німецьких термінологів. Після закінчення цього курсу студенти отримують кваліфікацію “термінолог” або “термінолог-дослідник”.

Термінологічна літня школа. Організація TERMNET спільно з Інститутом управління інформацією в Політехнічному інституті Кельна або з

Центром перекладу при Віденському університеті один раз на два роки проводить тижневу термінологічну літню школу. Головна мета літньої школи — надати повне уявлення про теоретичні та практичні досягнення в галузі термінології. Курс розрахований на слухачів із різних країн світу, а тому провадиться англійською мовою. Групи формуються за тематикою відповідно до інтересів учасників (різногалузевих перекладачів-практиків, студентів, аспірантів, лексикографів, учених із різних галузей знання та ін.), а також за рівнем підготовки та віком.

Слухачам пропонують такі теми: “Застосування термінології у професійному спілкуванні”, “Теорія термінології”, “Наукові дослідження з термінології”, “Знання й онтологія знань”, “Категорії і формати даних”, “Термінологічні проекти”, “Оброблення термінологічних даних та локалізація програмного забезпечення”, “Стандартизація термінології”, “Термінологія і документація”, “Питання права в галузі термінології”.

Заняття проводяться у формі лекцій, тематичних досліджень та семінарів. На додаток до окреслених у програмі курсів проводять спонтанні неформальні обговорення, теми яких визначають переважно за інтересами та рівнем знань учасників. Різний рівень знань і підготовки учасників вимагають від викладачів високої фахової компетентності та певної гнучкості й адаптивності.

До позитивних моментів цієї форми навчання належить також можливість налагодження особистих контактів між слухачами-учасниками та викладачами.

Збільшення за останні роки кількості учасників, які прибувають із різних країн світу, свідчить про необхідність таких навчальних курсів.

Навчання термінології під керівництвом організації TERMNET. На семінарі організації TERMNET у жовтні 2004 р. у Швеції виникла ідея створити навчальну програму “Інтернетовий майстер-курс із термінології”. Основною причиною створення цього навчального курсу було усвідомлення того, що термінологія відіграє ключову роль у передаванні знань та в пошуку інформації практично в усіх спеціальностях (предметних галузях), і що сьогодні немає належних умов для навчання термінології на такому рівні в кожній окремій країні Північної Європи.

Цей проект, ініціаторами якого є Копенгагенська школа (Данія), Зюнданський університет (Данія), університет у м. Ваза (Фінляндія), Stofnun Arna Magnússonar í íslenskum fræðum (Ісландія), Norges Handelshøyskole (Норвегія), Центр термінології (Швеція), отримав назву TERMDIST.

Проект знайшов підтримку у фінансуванні з боку північноєвропейських країн. Через те, що він має міжнародний статус, існувала низка адміністративних труднощів, таких як статті видатків, плата за навчання, а також правові питання, які виникали переважно через розбіжності в національних системах освіти, хоча всі вони спираються на Болонську систему. Перший етап програми був завершений у 2009 р.

Програма містить 60 ECTS (ECTS = Європейська кредитна система тестування) й розрахована на два роки. Обов’язковою умовою є принаймні три роки навчання у виші.

Викладання здійснюється за програмою “It’s learning” (Це навчання) і передбачає доступ до навчальних матеріалів, спілкування й контакт із викладачами та іншими студентами, а також конкретні вправи та завдання. Викладання провадиться данською, норвезькою та шведською мовами.

Навчальний курс структурований так:

Термінологія I (7,5 ECTS):

- Вступ до термінології й термінологічні методи досліджень
- Фахове спілкування й термінологія
- Роль термінології у спілкуванні
- Термінологічні та методологічні основи
- Термінологічні методи досліджень

Термінологія II (7,5 ECTS):

- Пошук інформації та отримання документації
- Робота з корпусом термінології
- Базові знання для іменування
- Дослідження з термінології різними мовами та робота з фахівцями
- Контроль якості термінологічних даних

Робота над проектом та управління проектами (7,5 ECTS):

- Проектні роботи
- Обов’язки керівника проекту (управління проектами, обґрунтування необхідності проведення термінологічних проектів в організаціях, аналіз економічної ефективності та ін.)
- Формування термінологічної компетентності

Системи зберігання та оброблення термінів, термінологічні бази даних (7,5 ECTS):

- Термінологічні категорії даних
- Вибір термінологічних одиниць відповідно до конкретних завдань
- Вибір програми управління термінологічною системою
- Роль термінології в розробленні комп’ютерних програм

Мовна політика (5 ECTS):

- Мова і планування термінології, втрата домену
- Мовний паралелізм
- Роль термінології у брендингу
- Північний вимір
- Міжнародне співробітництво (ЕС, СОТ та ін.)

Структурування знання (5 ECTS):

- Класифікації, тезауруси, таксономії
- Онтології

Робота викладача з термінологією (5 ECTS):

- Локалізація
- Інтернаціоналізація, стандартизація та гармонізація
- Глобалізація

Дипломна робота (магістерська робота) (15 ECTS):

- Вступ: наукові теорії
- Основна частина: наукове підґрунтя
- Термінологічний апарат.

Висновки. У підсумку зазначимо, що навчання термінології протягом останніх 30 років значною мірою консолідовано в теоретичному плані та гармонізовано щодо змісту навчання, хоча в окремих навчальних курсах спостерігаємо кількісні відмінності в деяких завданнях. Проте це не означає, що теоретичні основи термінології як науки не будуть у подальшому удосконалюватися й розвиватися.

Немає сумніву, що значно розширилася сфера оперування термінологією як реакція на потребу в підготовці кваліфікованих кадрів у 70-ті рр. минулого століття, що засвідчили програми, викладені в підрозділах “Навчання термінології у Політехнічному інституті Кельна” та “Навчання термінології під керівництвом організації TERMNET”.

(Переклад з нім. В. НАУМЕНКА)

1. *Hoffmann L.* Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung. — 2. überarbeitete Auflage. Berlin, 1976/1984.
2. *Laurén Ch., Myking J., Picht H.* Terminologie unter der Lupe. Vom Grenzgebiet zum Wissenschaftszweig. Mit Beiträgen von Anita Nuopponen und Nina Pilke // TermNet-Verlag. — Wien, 1998. — 353 s.
3. *Laurén Ch., Picht H.* Approaches to Terminological Theories. A Comparative Study of the State-of-the-Art // Picht H. Modern Approaches to Terminological Theories and Applications. — Bern, 2006. — S. 163–184.
4. *Messing E. E. J.* Zur Wirtschafts-Linguistik. — Rotterdam, 1932.
5. *Picht H.* The seven pillars of terminology // Terminologija. — Vilnius. — 2009. — № 16. — S. 8–22.
6. *Picht H.* Einige Gedanken zur geschichtlichen Entwicklung der Terminologie // eDITION Terminologiemagazin Ausgabe. — 2009. — № 2. — S. 5–9.
7. *Picht H.* NORDTERM — et forum med tradition og fremtid // Kunnskap og fagkommunikasjon. Rapport fra NORDTERM 2007, Bergen 13–16 juni 2007. — Oslo, 2008. — NORDTERM 15. — S. 35–47.
8. *Picht H.* Wirtschaftslinguistik: ein historischer Überblick // Fachsprachen. Languages for Special Purposes. Ein Internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft (HSK 14.1) / Herausg.: L. Hoffmann, H. Kalverkämper, H.E. Wiegand in Verbindung mit Chr. Galinski, W. Hüllen. — Berlin; New York, 1998. — S. 336–341.
9. *Picht H.* La enseñanza en la terminología: un factor decisivo en la formación profesional de personas implicadas en la comunicación y transferencia de conocimientos en una empresa // La Enseñanza de la Terminología; Actas del Coloquio Iberoamericano sobre Enseñanza de la Terminología: Granada, 1992. — S. 27–43.
10. Rat für Deutschsprachige Terminologie: Berufsprofil. Terminologin, Terminologe. Schweizerische Bundeskanzlei, Sektion Terminologie. — Bern, 2005.
11. *Reineke D., Schmitz K.-D.* Einführung in die Softwarelokalisierung. — Tübingen, 2005.
12. *Schlomann Lowe E., Wright S. E.* The Life and Works of Alfred Schlomann: Terminology Theory and Globalization // Picht H. (ed.) Modern Approaches to Terminological Theories and Applications. — Bern. — S. 153–161.
13. *Wüster E.* Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie. — Wien; New York, 1979.

H. Picht

TEACHING TERMINOLOGY

The article discusses terminology as an academic discipline for training specialist-terminologists in Northern European countries. Teaching terminology in Polytechnic institute in Cologne is described.

Key words: professional language, teaching, terminology.